

AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA MOLIVAVIY MEXANIZMLARNING NAZARIY ASOSLARI VA ULARNING IQTISODIY MOHIYAT

Yakubov Begali Mustapakulovich

70410401 – Public Finance (M.Sc.) yo'nalishi magistranti

Toshkent Xalqaro Kimyo Universiteti, Samarqand filiali, 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholi bandligini ta'minlashda moliyaviy mexanizmlarning nazariy asoslari va iqtisodiy mohiyati chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida fiskal, soliq, kredit va subsidiya instrumentlarining mehnat bozori dinamikasiga ta'siri iqtisodiy nazariyalar asosida o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy mexanizmlar samaradorligi ularning institutsional muhit bilan uyg'unligiga bog'liq.

Kalit so'zlar: bandlik, moliyaviy mexanizm, fiskal siyosat, mehnat bozori, subsidiya, kreditlash, iqtisodiy siyosat.

Kirish

Aholi bandligini ta'minlash masalasi iqtisodiy nazariya va amaliyotda eng murakkab va ko'p omilli jarayonlardan biri sifatida qaraladi. Zamonaviy iqtisodiy tizimda bandlik darajasi nafaqat iqtisodiy o'sish sur'atlarini, balki ijtimoiy barqarorlik darajasini ham belgilaydi. Ishsizlikning yuqori darajasi ishlab chiqarish salohiyatining to'liq ishga solinmasligiga, daromadlar tengsizligining ortishiga va ijtimoiy keskinlikning kuchayishiga olib keladi.

Bandlikni ta'minlashda moliyaviy mexanizmlar markaziy o'rin egallaydi. Biroq ilmiy adabiyotlarda ushbu mexanizmlar ko'pincha alohida instrumentlar sifatida ko'rib chiqilib, ularning yagona tizim sifatidagi o'zaro bog'liqligi yetarli darajada ochib berilmagan.

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, iqtisodiy nazariyalarda bandlikni tartibga solish masalasiga turlicha yondashuvlar mavjud. Klassik maktab bozor mexanizmlarining ustuvorligini ta'kidlasa, keynsian maktab davlatning faol aralashuvini zarur deb hisoblaydi. Zamonaviy institutsional yondashuv esa ushbu ikki qarashni birlashtirgan holda, moliyaviy mexanizmlarning samaradorligini institutsional muhit bilan bog'laydi¹²⁴.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – aholi bandligini ta'minlashda moliyaviy mexanizmlarning nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish va ularning

¹²⁴ Blanchard, O. Macroeconomics. – Boston: Pearson, 2017. – pp. 189–230.

iqtisodiy mohiyatini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot usullari:

Tadqiqotda moliyaviy mexanizmlarni o'rganishda kompleks ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Tizimli yondashuv asosida mazkur mexanizmlar yagona iqtisodiy tizim sifatida talqin qilinib, ularning tarkibiy elementlari va o'zaro funksional bog'liqligi aniqlashtirildi.

Qiyosiy tahlil usuli orqali klassik, keynsian hamda institutsional nazariyalar o'rtasidagi konseptual farqlar va o'xshash jihatlar aniqlanib, ularning bandlik siyosatini shakllantirishdagi nazariy ahamiyati baholandi.

Abstraksiyalash va umumlashtirish metodlari yordamida moliyaviy mexanizmlarning amal qilish qonuniyatlari ajratib ko'rsatilib, ularning iqtisodiy mohiyati nazariy jihatdan asoslab berildi. Induktiv va deduktiv tahlil asosida mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirilib, muayyan nazariy xulosalar shakllantirildi.

Institutsional tahlil doirasida moliyaviy mexanizmlarning samaradorligiga ta'sir etuvchi tashkiliy-iqtisodiy omillar, boshqaruv tizimi, nazorat mexanizmlari hamda resurslardan foydalanish samaradorligi chuqur o'rganildi

Naijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aholi bandligini ta'minlashda moliyaviy mexanizmlar ko'p bosqichli va o'zaro integratsiyalashgan tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ularning iqtisodiy samaradorligi alohida instrumentlar orqali emas, balki ularning kompleks va muvofiqlashtirilgan qo'llanilishi orqali ta'minlanadi.

Fiskal mexanizmlar bandlikni rag'batlantirishda asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo'lib, davlat xarajatlari orqali iqtisodiyotda qo'shimcha talabni shakllantiradi. Bu jarayon ishlab chiqarish hajmining kengayishiga va yangi ish o'rinlari yaratilishiga olib keladi. Fiscal siyosatning ijobiy ta'siri uning samarali yo'naltirilishiga bog'liq bo'lib, resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi inflyatsion bosimning kuchayishiga va iqtisodiy nomutanosibliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Soliq mexanizmlari iqtisodiy subyektlarning faoliyatiga bevosita ta'sir etuvchi muhim instrument sifatida namoyon bo'ladi. Soliq stavkalarining maqbullashtirilishi tadbirkorlik faolligini oshiradi hamda yangi ish o'rinlari yaratish uchun rag'batlantiruvchi muhitni shakllantiradi. Biroq soliq imtiyozlarining haddan tashqari keng qo'llanilishi byudjet daromadlarining qisqarishiga olib kelib, uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud.

Kreditlash mexanizmlari, ayniqsa kichik va o'rta biznesni rivojlantirish orqali bandlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Imtiyozli kreditlar yangi xo'jalik yurituvchi subyektlarning tashkil etilishiga xizmat qilib, iqtisodiy

faollikni rag'batlantiradi. Kredit resurslarining yuqori qiymati yoki ularning samarasiz taqsimlanishi ushbu mexanizmning amaliy samaradorligini pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Subsidiyalar va grantlar qisqa muddatda bandlikni qo'llab-quvvatlashning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi, ayniqsa iqtisodiy inqiroz yoki tarkibiy o'zgarishlar sharoitida ularning ahamiyati ortadi. Biroq ularning uzoq muddatli qo'llanilishi bozor mexanizmlarining buzilishiga, raqobat muhitining cheklanishiga va iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Muhokama

Olingan natijalar mavjud iqtisodiy nazariyalar bilan solishtirilganda bir qator muhim xulosalarni shakllantirish imkonini beradi.

Klassik nazariya mehnat bozorining o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatiga urg'u beradi. Biroq real iqtisodiy sharoitlarda, ayniqsa iqtisodiy inqirozlar davrida bu model yetarli darajada samarali emasligi kuzatiladi.

Keynsian yondashuv esa davlat xarajatlari orqali bandlikni rag'batlantirishni asoslaydi. Ushbu model qisqa muddatda samarali natija beradi, biroq uzoq muddatda byudjet defitsiti va inflyatsiya xavfini oshiradi.

Institutsional yondashuv ushbu muammoni yanada chuqurroq talqin qiladi. Unga ko'ra, moliyaviy mexanizmlarning samaradorligi faqat ularning hajmiga emas, balki ularning qanday boshqarilishiga bog'liq. Ya'ni, samarali institutlar mavjud bo'lmagan sharoitda hatto katta moliyaviy resurslar ham kutilgan natijani bermaydi.

Zamonaviy tadqiqotlar bandlik siyosatida moslashuvchanlik zarurligini ta'kidlaydi. Ya'ni, moliyaviy mexanizmlar iqtisodiyotning aniq bosqichiga mos ravishda qo'llanilishi kerak.

Xulosa

Aholi bandligini ta'minlashda moliyaviy mexanizmlar murakkab va ko'p darajali iqtisodiy instrument sifatida namoyon bo'lib, ularning samaradorligi alohida vositalarning qo'llanilishi bilan emas, balki tizimli va muvofiqlashtirilgan yondashuv orqali belgilanadi.

Moliyaviy instrumentlarning alohida holda qo'llanilishi kutilgan darajada samarali natija bermaydi, aksincha, ularning kompleks va integratsiyalashgan tarzda qo'llanilishi bandlik darajasiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Moliyaviy mexanizmlarning noto'g'ri yoki nomuvofiq qo'llanilishi iqtisodiy nomutanosibliklarning kuchayishiga, resurslarning samarasiz sarflanishiga hamda fiskal barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi asoslab berildi.

Bandlik siyosatini shakllantirishda moliyaviy mexanizmlarni fragmentar tarzda emas, balki yagona tizim sifatida, ularning o'zaro bog'liqligi va institutsional omillar bilan uyg'unligini hisobga olgan holda qo'llash zarur. Moliyaviy mexanizmlar samaradorligini oshirish nafaqat iqtisodiy o'sishni

ta'minlash, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-638-son qarori. – Toshkent, 2020.
2. Keynes, J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – London: Macmillan, 1936. – pp. 45–78.
3. Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2010. – pp. 221–256.
4. Blanchard, O. Macroeconomics. – Boston: Pearson, 2017. – pp. 189–230.
5. Todaro, M.P., Smith, S.C. Economic Development. – Boston: Pearson, 2015. – pp. 312–345.
6. Stiglitz, J.E. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton & Company, 2015. – pp. 98–132.